

Christine Schlosser: Das lyrische Werk Sándor Petőfis in deutscher Übersetzung: Eine Bibliographie

Berlin: Frank & Timme Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2023, 819 l.

RÓZSA Mária

Országos Széchényi Könyvtár, nyugalmazott tudományos főmunkatárs

ORCID: 0009-0008-3710-175X

Petőfi költészetének német fordításai régóta foglalkoztatják a kutatókat, eddig azonban elsősorban történeti feldolgozások, fontos rész tanulmányok láttak napvilágot. Ilyen volumenű, ilyen hosszú időintervallumot átfogó, a teljesség igényével készült, és Petőfi lírájának minden német nyelvű fordítását regisztráló bibliográfia nem létezett eddig. A Petőfi-fordításokkal kapcsolatos irodalmat átnézve mindenképpen kiindulópontként tekinthetünk Turóczi-Trostler József *Petőfis Eintritt in die Weltliteratur* című, az *Acta Litteraria* 1960-as évében megjelent tanulmányára,¹ mely 1974-ben magyarul önálló kötetként is napvilágot látott *Petőfi belép a világirodalomba* címmel.² Alapvető forrás ezen kívül Kiss József 1962-ben a *Tanulmányok Petőfiről* című kötetben megjelent, még Petőfi életében (1844 és 1846 között) a hazai német nyelvű sajtóban publikált német nyelvű műfordításokat elemző alapos írása.³ Szintén ő foglalkozott – figyelmét egyetlen Petőfi-vers német fordításaira koncentrálva – a *Nemzeti dal* egykorú fordítóival és fordításaival az 1970-es *Petőfi és kora* című kötetben.⁴

A Christine Schlosser kutatásaihoz indíttatásul szolgáló munka, Gulya János *Der deutsche Petőfi* címmel 1998-ban megjelent kis kötete mindössze hatvanegy Petőfi-vers német fordítását dolgozta fel.⁵ Csak érdekességként említem meg, hogy szintén a göttingeni egyetem finnugor tanszékének műhelyéhez köthető Norbert Lossau 1993-ban megjelent disszertációja, melyben

1 TURÓCZI-TROSTLER József, „Petőfis Eintritt in die Weltliteratur”, *Acta Litteraria* 3 (1960), 3–112.

2 TURÓCZI-TROSTLER József, *Petőfi belép a világirodalomba* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1974).

3 KISS József, „Petőfi az egykorú hazai német nyelvű sajtóban 1844–1846”, in *Tanulmányok Petőfiről*, szerk. PÁNDI Pál és TÓTH Dezső, 91–193 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1962).

4 KISS József, „A *Nemzeti Dal* egykorú fordítói és fordításai”, in *Petőfi és kora*, szerk. LUKÁCSY Sándor és VARGA János, 411–483 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970).

5 PETŐFI Sándor, *Der deutsche Petőfi: 61 Gedichte*, szerk. János GULYA és a göttingeni Georg-August-Universität Finnugor Szemináriumának munkacsoportja (Stuttgart: Verlag der Deutsch-Ungarischen Gesellschaft in der BRD, 1999).

Petőfi verseinek korai német fordításait vizsgálta nyelvi szempontból.⁶ Jelen bibliográfia előzményei közé tartozik Kertbeny Károly 1876-ban megjelent *A magyar irodalom a világirodalomban* című, magyar könyvek és szakkönyvek több mint négyszáz fordítását tartalmazó jegyzéke.⁷ Őt követte Gulyás Pál *Magyar szépirodalom idegen nyelven* című analízis bibliográfiája az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteménye alapján, amelyet 1915-ben és 1920-ban adott közre két részben.⁸ A sort folytatta a Demeter Tibor által összeállított, gépiratban fennmaradt és az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött többkötetes *Bibliographia Hungarica: Magyar szépirodalom idegen nyelven, 1800–1978* című bibliográfia, amely tartalmazza az egyes Petőfi-versek fordításait nyelvek szerint felsorolva, amely felett 1978-as elkészülte óta szintén eljár az idő.⁹ Ezekben a munkákban a német fordítások azonban nem kaptak kitüntetett szerepet.

Az olvasó kezében levő kötet több évtizedes kutató és feldolgozó munka eredménye. A bibliográfia szerzője, Christine Schlosser Berlinben élő szabadfoglalkozású irodalomtörténész, fordító az 1990-es években kapcsolódott be a göttingeni Georg August Egyetem finnugor szemináriumában 1987 óta folyó Petőfi német fordításait gyűjtő és archiváló munkába.

A göttingeni Finnugor Szeminárium együttműködött az egyetem egyik különleges kutatási egységével, amely a fordítással mint irodalomtörténeti jelenséggel foglalkozott, a fordítások szerepével a nemzetközi irodalmi kontextusban. A középpontban az állt, hogy más kultúrák irodalmának német nyelvű fordításai miként járulnak hozzá a német irodalmi kultúrához. A Petőfi-archívumot Gulya János vezetésével Petrits Mária és Norbert Lossau indította el, akik gyűjteni és rendszerezni kezdték Petőfi lírai munkásságának német fordításait.¹⁰

Most, a költő születésének 200. évfordulójára látott napvilágot a mintegy 11 800 nyomtatásban megjelent 846 Petőfi-vers német fordításának bibliografikus feltárása a neves berlini Frank & Timme kiadónál. Az első költemény német fordításban még a költő életében 1845-ben megjelent (ez a *Megy a juhász a számaron Sitzt ein Juhász auf dem Esel* címen jelent meg Dux Adolf fordításában a *Preßburger Zeitung* melléklapja, a *Pannonia* 1845. április 22-ei számában), a bibliográfiában utolsó pedig 2023-as. A fordítók között találjuk Petőfi első német fordítóit, Dux Adolfot, Kertbeny Károly Máriát, Steinacker Gusztávot, Landgraf Lőrincet, Schnitzer Ignácot; a mi kortásaink közül Martin Remanét (aki azonban valószínűleg nyersfordításból dolgozott és jelentetett meg még az NDK-ban háromkötetnyi Petőfi-fordítást), a szintén nem eredetiből fordító Franz Fühmann,¹¹ valamint a Magyarországon élő Wilhelm Drostét emelem ki. Míg a német olvasók még életében megismerhették Petőfi költészetét a szinte az eredetikkel egy időben el-

6 Norbert LOSSAU, *Die deutschen Petőfi-Übersetzungen: Ungarische Realienbezeichnungen im sprachlich-kulturellen Vergleich*, Opuscula fenno-ugrica Goettingensia 3 (Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien: Peter Lang, 1993).

7 KERTBENY Károly, szerk., *A magyar irodalom a világirodalomban: A magyar művek idegen nyelven, önállóan megjelent fordításainak könyvzeti kimutatása* (Budapest: F. Tettey & Comp., 1876).

8 GULYÁS Pál, *Magyar szépirodalom idegen nyelven* (Budapest: MNM könyvtára, 1915); GULYÁS Pál, *Magyar szépirodalom idegen nyelven* (Budapest: MNM könyvtára, 1920).

9 DEMETER Tibor, szerk., *Bibliographia Hungarica: Magyar szépirodalom idegen nyelven, 1800–1978* (Budapest: kézirat, 1978).

10 FRANK Ildikó és Christine SCHLOSSER, Petőfi lírája német fordításban: A kötetbemutató beszélgetés rövidített változata, hozzáférés: 2024.01.03, <https://www.jelenkor.net/interju/3042/petofi-liraja-nemet-forditasban>.

11 Uo.

készült fordítások révén, sajnos, ahogy a szerző megállapítja, Petőfi ma német nyelvterületen a szakmai közönség szűk körén kívül kevésbé ismert.

Előljáróban annyit, hogy a műfordítások számbavételekor a bibliográfia összeállítója minden esetben szigorúan ragaszkodott az autopsziához. A kötet a következő módon épül fel. A szerző a fordításokat az eredeti címek szerint adja meg kronologikus sorrendben, folyamatos számozással. Itt csak megemlítem, hogy a mai bibliográfusi gyakorlat szerint már nem szokás a címeket az 'a' névelő után besorolni, hanem azt figyelembe nem véve az első szó szerinti alfabetikában. Jelen bibliográfia a régi szokást követve az 'a' betűhöz osztja be a verscímeiket, ezzel némileg megnehezíti a megtalálásukat. A következő rész a forrásokat tünteti fel, rövidített formában, melyek feloldásához a forrásjegyzék ad segítséget. Az egyes fordítások másod-, vagy harmadközlései is felvételre kerültek. A bibliográfia után következő forrásjegyzékben az önállóan vagy nem önállóan, illetve gyűjtemények részeként megjelent német nyelvű Petőfi-fordítások szerepelnek. A Petőfi műveit tartalmazó fordításkötetek mellett Christine Schlosser felvette a magyar szerzők, illetve különböző nemzetiségű szerzők műveinek fordításait tartalmazó antológiákat; ezt követi a szakirodalom felsorolása, különböző életrajzi, történeti, földrajzi, valamint kultúr-történeti témájú könyvpublikációk. Végül a periodikumok és az ide kapcsolható néhány röplap listája zárja a sort. Itt megjegyzendő, hogy a periodikumok anyaga sohasem tekinthető befejezettnek, mert egyes német nyelvű periodikumok szisztematikus feltárása mindig hozhat új, még nem ismert Petőfi-közléseket. Ezt követi a német fordítások cím szerinti jegyzéke. Itt természetesen nem a „der, die, das” névelőkhöz kerültek a címek besorolásra. A mutatók között a fordítók névmutatója után a kiadók név- és helynévmutatója következik. Utóbbi a periodikumokban közölt Petőfi-fordításokra nyilvánvalóan nem vonatkozik. A kötetnek rendkívül értékes részét képezi a sokszor ma már elfeledett fordítók (néhány személy kivételével, akikről nincs semmilyen adat) rövid kislexikona életrajzi adataikkal. Az életrajzok után minden esetben szerepelnek az adott műfordítóra vonatkozó források rövidített címléírásai. Említésre érdemes, hogy például Zerffi Gusztáv pontos halálozási éve és helye is csak Frank Tibor kutatásai nyomán vált ismertté.¹²A mutatókat a felhasznált életrajzi és más források jegyzéke zárja. A versek címmutatójából kiderül, hogy az emblemikus *Nemzeti dal*nak, vagy a szintén a nemzeti kánon részeként az iskolában memoriterként tanított *Szeptember végének* még 2020-ban is jelent meg fordítása.

Az alaposan és átgondoltan megtervezett, többféle mutató jól segíti a kötet használatát. Christine Schlosser hatalmas munkája megkerülhetetlen forrása lesz a Petőfi-kutatásnak, a műfordítás- és recepciótörténetnek, valamint a komparatiztikának. A bibliográfia további kutatások inspirálója és egyben segítője is lehet a jövőben. A költő születésének 200. évfordulója alkalmából megjelent kötet a Petőfi Irodalmi Múzeum jól sikerült, új szempontú *Költő lenni vagy nem lenni* című kiállítás¹³ mellett méltó megemlékezés Petőfi német nyelvű recepciójáról.

12 FRANK TIBOR, *Egy emigráns alakváltozásai: Zerffi Gusztáv pályaképe, 1820–1892* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985).

13 Lásd ehhez: MARGÓCSY ISTVÁN, „Hogyan lehet látnunk Petőfit? A Petőfi Irodalmi Múzeum *Költő lenni vagy nem lenni* című kiállításáról”, *Élet és Irodalom*, 2023. dec. 21., 25.